

BEZOEKADRES
Mosae Forum 10
6211 DW Maastricht

POSTADRES
Postbus 1992
6201 BZ Maastricht

ONDERWERP
Collegeverslag welstand 2023 en jaarverslag
WMC 2023

BEHANDELD DOOR
E (Ellen) Snoeck

E-MAILADRES
Ellen.Snoeck@maastricht.nl

DATUM
8 november 2024
Verz. 12 november 2024

TELEFOONNUMMER
043 3505046

FAXNUMMER

BIJLAGEN
1

ONZE REFERENTIE
2024.03766

UW REFERENTIE
--

Geachte raadsleden,

Op basis van de Verordening op de Welstands-/Monumentencommissie stelt de Welstands-/Monumentencommissie (WMC) jaarlijks een verslag op van haar werkzaamheden voor de gemeenteraad (zie bijlage). Daarnaast informeren we uw raad hoe wij als college zijn omgegaan met de adviezen van de WMC. Daarvoor gebruiken we net als voorgaande jaren het jaarverslag van de WMC. Tenslotte informeren wij u over onze reactie op de gedane aanbevelingen door de WMC.

Collegeverslag welstand 2023

In zijn algemeenheid oordeelt het college dat het jaarverslag een getrouwe weergave is van de Maastrichtse welstandspraktijk en de manier waarop met de adviezen van de WMC wordt omgegaan. De omschreven voorbeelden tonen de onafhankelijkheid van de WMC aan bij de intensieve welstandsadvisering. Hieronder leest u de belangrijkste bevindingen.

Jaarverslag WMC 2023

Wat viel op in 2023:

- De onrust op zowel politiek niveau als de financiële markt, stijging van bouwkosten en de stikstofproblematiek. Het was merkbaar dat het aantal plannen afnam. Daarnaast was er sprake van heroverweging of uitstel van sommige reeds vergunde plannen;
- Enkele belangrijke plannen uit 2022 werden in een definitieve fase ter beoordeling voorgelegd, onder meer woningbouw in Pottenberg, pilotproject gemeentelijk monument Sint Theunisstraat, Walmuur/Rondeel, kernkindcentra aan de Groene Loper en Keurmeestersdreef. Belangrijke thema's zoals verduurzaming, energietransitie en vergroening worden steeds vaker geïntegreerd in het ontwerp;
- Dat de aanbeveling om de commissie uit te breiden met een vijfde lid per 1 mei 2023 concreet werd ingevuld;
- De zichtbare trends met name de opmars van de geprefabriceerde huisvesting en dat er veel kleine compacte huisvesting aangevraagd werd.

In hoofdstuk 2 en 3 wordt de samenstelling van de commissie en de werkwijze van de voltallige commissie en de mandaatcommissie omschreven. Hierin wordt uitgelegd op welke wijze de vergaderingen verlopen, de uren van de leden worden ingezet en het verschil tussen de voltallige en mandaatcommissie.

In hoofdstuk 4 worden enkele projecten nader uitgelicht zoals de parochiewijk Pottenberg, kernkindcentrum De Loper, Walmuur/Rondeel en Kruisherhotel.

In hoofdstuk 5 en 6 wordt ingegaan op de verduurzaming van monumenten inclusief het pilotproject aan de Sint Theunnisstraat, de vergroening van de stad en de transformatiegebieden zoals de parochiewijken Caberg, Malpertuis en Pottenberg.

Tenslotte in hoofdstuk 7 en 8 de aanbevelingen en de cijfers van de WMC.

Aanbevelingen in het jaarverslag 2023:

1. Waarborg de continuïteit van de grootte van de commissie met vijf leden, gezien de bijdrage die binnen de kaders van de Omgevingswet (meer overleg zo vroeg mogelijk in het proces middels omgevingstafels, bouwplan- of atelieroverleg) van de WMC worden gevraagd;
2. Het is wenselijk supervisorsteams aan te stellen voor grotere woningbouwplannen;
3. Heb bij verdichting/transitie naast de programmatische eis oog voor de architectonische en monumentale kwaliteit en het groen;
4. Geprefabriceerde woningbouw is gebaat bij een stevig raamwerk van duidelijke stedenbouwkundige en architectonische kaders;
5. Reserveer de komende jaren ruimte voor nieuwe openbare gebouwen bv transformatorhuisjes en datacentra die nodig zijn vanwege de energietransitie;
6. Neem bij de actualisatie van de Welstandsnota de evaluatie van de participatie mee;
7. Herstel de tweejaarlijkse Victor de Stuersprijs weer in ere.

Antwoorden van het college op de aanbevelingen

1. Het vijfde commissielid is 1 mei 2023 benoemd door de gemeenteraad voor een tijdelijke periode van 2 jaar tot 1 mei 2025. De werkwijze van de commissie verschuift steeds meer naar de voorkant van het verguntraject middels omgevingstafel, vooroverleggen, bouwplanoverleg etc. Dit vergt meer tijd en inzet van de commissie. Het vijfde commissielid functioneert naar volle tevredenheid en betekent een meerwaarde voor het commissiewerk. Op dit moment wordt onderzocht of verlenging van het vijfde commissielid financieel haalbaar is. Indien dit het geval blijkt, wordt een voorstel tot verlenging begin 2025 aan de gemeenteraad voorgelegd.
2. Per project en zeker bij de grotere plannen die over meerdere jaren lopen wordt in samenspraak met de opdrachtgever en gemeente de procedure (om zo soepel en versneld mogelijk tot een vergunning te komen) en mogelijke meerwaarde van een supervisorsteam besproken. Een supervisorsteam bestaat onder andere uit de initiatiefnemer, architect, in- en externe stedenbouwkundige en een commissielid. Aan de hand van een vooraf vastgesteld beeldkwaliteitsplan of ambitiedocument worden plannen voor vergunningaanvraag door het supervisorsteam besproken en geadviseerd. Indien dit team positief adviseert, is het plan bij de aanvraag om omgevingsvergunning in de regel een “hamerstuk” bij de welstandsbehandeling. Het college staat positief tegenover het gebruik van een supervisorsteam indien deze door de initiatiefnemer gewenst wordt.
3. Bij verdichting/transitie gaat het inderdaad ook om de samenhangende kwaliteit van de woonomgeving. De doelstelling en ruimtelijke opgaven worden gebaseerd op de omgevingsvisie en onze klimaatstrategie. De huidige welstandsnota is een goede basis voor het overleg met initiatiefnemers, stedenbouw, landschap en erfgoed. Momenteel wordt gewerkt aan een handreiking vergroenen centrum, waarbij ruimtelijke en architectonische kwaliteit een belangrijk aspect is.
4. De wijze van bouwen maakt niet dat wij de gewenste omgevingskwaliteit anders benaderen. Middels bouwplanoverleg wordt ambtelijk gestuurd op een goede ruimtelijke inpassing passend bij het karakter van de omgeving. Ook bij prefabricage is ons inziens het welstandsbeleid onverminderd van toepassing.
5. Het college is zich bewust van de forse, langjarige, ruimtelijke opgave die samenhangt met de energietransitie. Ruimteclaims voor netwerken en ondersteunende stations (HS/MS) zijn onderdeel van het denken over de nieuwe Omgevingsvisie. Door te stoppen met uitgeven

grond via snippergroen reserveren we ruimte. Om de ruimtelijke transitie te begeleiden, worden betrokken teams uitgebreid met een extra stedenbouwkundige en buitenruimte ontwerper.

6. Waar mogelijk worden relevante punten uit de evaluatie van de participatiebijeenkomsten meegenomen als de welstandsnota wordt geactualiseerd.
7. De Victor de Stuerprijs is in 2019 wegbezuinigd. Onlangs heeft Topos (architectuurcentrum Zuid-Limburg) aangegeven deze architectuurprijs graag weer in ere te herstellen in samenspraak met de gemeente Maastricht. Het secretariaat van de Welstands-/Monumentencommissie zal hierover in overleg treden met Topos en in gezamenlijkheid bekijken of en zo ja op welke wijze de Victor de Stuersprijs weer in ere hersteld kan worden.

Hoogachtend,

Burgemeester en Wethouders van Maastricht,

De Secretaris,

G.J.C. Kusters

De Burgemeester,

W.A.G. Hillenaar

Jaarverslag Welstands-/Monumentencommissie

2023

Gemeente Maastricht

Inhoud

1.	Inleiding	3
2.	Samenstelling WMC	4
3.	Werkwijze WMC	6
4.	Uitgelichte projecten	9
5.	Verduurzaming en vergroening	15
6.	Transformatiegebieden	18
7.	Aanbevelingen	20
8.	De WMC in cijfers	22
	Colofon	26
	Bijlage	
	11 lessen uit Symposium rond ontwerpen in analogie met het bestaande	27

Inleiding

2023 was het jaar waarin de Omgevingswet in werking zou treden. Uiteindelijk is de wet niet op 1 januari 2023, maar 1 januari 2024 van start gegaan. 2023 was ook het jaar van de politieke onrust zowel op politiek niveau als op de financiële markt, stijging van bouwkosten en de stikstofproblematiek. Het was voelbaar dat het aantal plannen afnam en dat sommige reeds vergunde plannen een heroverweging maakten in programma en/of werden uitgesteld. Eind van het jaar was het weer hollen of stilstaan, omdat veel plannen die nog onvoldoende waren uitgewerkt, toch nog voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet werden ingediend.

Het was ook het jaar dat de Welstands-/ Monumentencommissie (WMC) enkele belangrijke plannen in een definitieve fase uit 2022 ter beoordeling kreeg. Onder meer: uitbreiding Kruisherhotel, woningbouw Pottenberg, pilotproject gemeentelijk monument Sint Theunisstraat en de Walmuur/Rondeel. Opvallend was ook dat in 2023 veel scholen en kernkindcentra beoordeeld werden, zowel in monumenten (Groene Loper) als nieuwbouw (Keurmeestersdreef en Kloosterstraat). Al deze plannen zijn in een aantal vergaderingen in een goede sfeer en dialoog van adviezen voorzien

Kenmerkend voor al deze projecten is dat ze ontworpen zijn met in het achterhoofd de elf lessen die in het bekendste architectuursymposium van het jaar (ontwerpen in analogie van het bestaande, zie bijlage) werden uitgelegd. Dit kwam zowel naar voren in de vorm van de nieuwbouw als in de transformatie van het monument. De verduurzaming, energietransitie en vergroening waren belangrijke thema's die steeds vaker geïntegreerd werden in het ontwerp. De WMC vond de projecten in programmatische en in architectonische zin een aanwinst voor de stad Maastricht.

Verder werd duidelijk dat de transitie van de naoorlogse woningbouw en met name de parochiewijken nu echt zichtbaar wordt en dat de coöperaties weer leidend zijn in dit proces. De commissie had grote waardering voor de architectonische aanpak van de projecten Malpertuisplein en Pottenberg, zowel voor architect als opdrachtgever.

De komende jaren ligt hiervoor de stad en de woningcorporaties een uitdagende ontwerpopgave, zowel ruimtelijk als programmatisch.

Het was ook het jaar dat de aanbeveling om de commissie uit te breiden met een vijfde lid per 1 mei concreet werd ingevuld. De WMC heeft op die datum twee nieuwe leden verwelkomd, omdat de tweede termijn van een van de leden afliep en ook daarvoor een nieuw lid werd aange-steld. Die uitbreiding tot vijf leden is noodzakelijk, want de beoordelingen van de huidige initiatieven en ook de omgevingstafels zijn steeds complexer geworden, waardoor het aantal behandelingen per plan stijgt. Ook gelet op de wens om overleggen vroeger in het proces te laten plaatsvinden middels omgevingstafels, bouwplanoverleg of aterlieroverleg. Dit betekent meer overleggen en daarmee meer tijd voor de WMC leden. Door deze uitbreiding kan de WMC beter aansluiten en advies geven bij de complexer geworden vraagstelling.

Tot slot waren de zichtbare trends met name de opmars van de geprefabriceerde huisvesting. De hierbij horende verdichtingsslag in de stedelijke context gaat echter vaak ten koste van het aanwezige groen en de aandacht voor vergroening en verduurzaming in het algemeen. Ook was zichtbaar dat er veel kleine compacte huisvesting aangevraagd werd.

2. Samenstelling WMC

Maastricht kent een geïntegreerde Welstands-/ Monumentencommissie (WMC). Dat betekent dat plannen binnen één commissie worden behandeld en niet apart in een welstandscommissie en een monumentencommissie. Zo vindt een goede afweging plaats van argumenten op basis van het geldende welstandsbeleid én het monumentenbeleid.

De Welstands-/Monumentencommissie (WMC) bestond in 2023 uit:

van links naar rechts

Dolf Dobbelaar
(voorzitter en architect)

Karel Emmens
(bouwhistoricus)

Liesbeth Brink
(architect), vanaf 1 mei 2023

Mark Feron
(architect), vanaf 1 mei 2023

Marco Scheren
(monumenten- en restauratiedeskundige/architect)

Nick Ceulemans (*niet op foto*)
(architect), tot 1 mei 2023

Het secretariaat wordt gevormd door de secretaris Ellen Snoeck en de adjunct-secretaris Ivan Nix.

3. Werkwijze WMC

Voltallige commissie

De grote en complexe plannen worden behandeld in de voltallige commissie die tweewekelijks vergadert. Onder grote plannen wordt verstaan: grotere verkavelingen, grootschalige nieuwe initiatieven (principeaanvragen), grotere (woon)complexen, ingrijpende wijzigingen bij monumenten etc. De vergaderingen van de commissie zijn openbaar en vinden plaats op Mosae Forum 10 (het gemeentehuis).

De behandeling van een bouwplan verloopt volgens een vast protocol, zoals ook opgenomen in het “Reglement van Orde”:

- Ontvangst van planindieners en/of ontwerper en uitleg van de gang van zaken door de voorzitter;
- Introductie van het plan door de (adjunct) secretaris, voorzitter of de ambtelijk behandelaar, waarbij de status van het plan en de planologische aanvaardbaarheid wordt aangegeven;
- Gelegenheid voor een toelichting op de planfilosofie en de gemaakte keuzes in relatie tot de welstandscriteria en/of monumentale waarden, door de planindieners en/of ontwerper;
- Gelegenheid voor toelichting door eventuele adviseurs van de commissie (stedenbouw/cultureel erfgoed);
- Gelegenheid voor vragen door de commissieleden;
- Start van de beraadslaging, waarbij de voorzitter elk commissielid in de gelegenheid stelt zijn of haar mening voldoende te uiten;
- Mogelijkheid tot reageren van de planindieners en/of ontwerper;
- Conclusies, alleen indien noodzakelijk formele stemming;
- Samenvatting van het uit te brengen advies door de voorzitter, als basis voor de schriftelijke uitwerking.

De criteria aan de hand waarvan de commissie adviseert, zijn opgenomen in de Welstandsnota ‘Maatwerk in Kwaliteit’, die in 2018 door de gemeenteraad is vastgesteld. Deze criteria zijn duidelijk, maar laten ruimte over voor interpretatie, omdat elke situatie uniek is. De commissie komt uiteindelijk tot een beargumenteerd advies: akkoord, akkoord onder voorwaarden of niet akkoord.

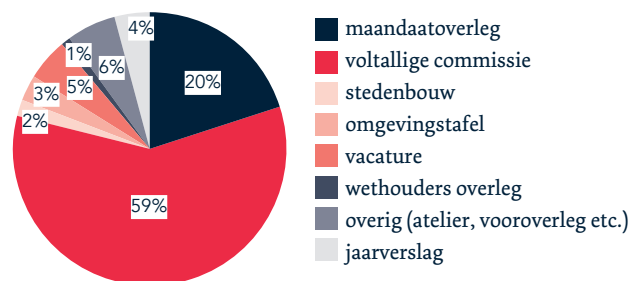
Voorafgaand aan de aanvraag voor een omgevingsvergunning kan een plan ook worden ingebracht middels een principeverzoek. In dat geval spreekt de commissie zich uit over de hoofdopzet van het plan.

De commissie heeft ook de mogelijkheid om af te wijken van de regels uit de Welstandsnota. Dat kan alleen als het uiteindelijke resultaat een hoge esthetische kwaliteit heeft die past in de omgeving. De WMC moet in dat geval duidelijk beargumenteerd onderbouwen waarom een plan, in afwijking van de regels, voldoet aan redelijke eisen van welstand. Onder de noemer “uitzonderlijk en passend maatwerk” kan er dus afgeweken worden van de criteria.

Inzet uren van de commissieleden

Naast de reguliere adviezen die de WMC uitbrengt op basis van een principeverzoek of een omgevingsvergunning, sluiten één of meerdere leden van de commissie ook aan bij onder andere omgevingstafels, bouwplanoverleggen, vooroverleggen, overleg met de collega’s van stedenbouw etc.

Onderstaande grafiek laat zien op welke wijze de WMC de uren heeft ingezet in 2023.

De mandaatcommissie

De mandaatcommissie is door zijn laagdrempeligheid, het spreekuur, de wekelijkse zitting en soms een bezoek ter plekke, een goed werkend toetsings/adviesorgaan voor kleinere welstands- en monumentenplannen binnen de gemeente Maastricht.

Omdat de mandaatcommissie wekelijks zitting heeft, hebben de plannen een korte doorlooptijd.

In de mandaatcommissie worden de kleinere plannen, zoals dakkapellen, reclames, erfafscheidingen, verduurzaming, (woning)verbouwingen, kleinere verbouwingen van monumenten etc. behandeld.

Een klein plan kan ook complex zijn. Dat kan als er in één kleine aanvraag gevoelige monumentkwesities, functiewijzigingen en herbestemmingen of verschillende strijdige en soms zelfs politiek gevoelige belangen spelen.

Samenstelling mandaatcommissie

De mandaatcommissie van de gemeente Maastricht bestaat uit één gemandateerd commissielid van de WMC en indien noodzakelijk twee deskundige leden (Marco Scheren en Mark Feron) die ambtelijk wordt ondersteund door het secretariaat van de WMC en indien noodzakelijk de adviseur Cultureel Erfgoed.

Laagdrempelig

De mandaatcommissie is laagdrempelig. De plannen worden besproken in een open gesprek/dialogoog met de architect en/of de opdrachtgever. Altijd krijgt eerst de initiatiefnemer de mogelijkheid het plan toe te lichten, om zo het initiatief met de achtergronden te kunnen schetsen. Hierna wordt zo duidelijk mogelijk uitgelegd wat de mogelijkheden en onmogelijkheden van het plan zijn. Het is de bedoeling de initiatiefnemers te helpen en gezamenlijk naar mogelijkheden te zoeken. In sommige gevallen kan een locatiebezoek ingepland worden. Uiteraard blijken niet alle initiatieven mogelijk onder de vigerende regelgeving, maar de mandaatpraktijk wijst uit dat voor 78% van de plannen toch een positief advies (onder voorwaarden) kan volgen.

Spreekuur

Het mandaatoverleg wordt ook gebruikt als het 'spreekuur'. Het spreekuur is bedoeld voor bijvoorbeeld:

- vragen over dakkapellen en de bijbehorende vuistregels;
- vragen over erfafscheidingen;
- vragen over vergunningsvrije zaken, zoals bijvoorbeeld schilderwerk. Hierdoor kan voorkomen worden dat er excessen optreden (excessenregeling);
- geven van informatie voorafgaand aan een vergunningsaanvraag. Normaal gesproken moet hiervoor eerst een principeverzoek worden ingediend, maar in sommige gevallen, veelal bij kleine wijzigingen, kan door het geven van aanwijzingen in het spreekuur die stap worden overgeslagen;
- toelichting op de weigering van een aanvraag. De mogelijkheden van een eventuele gewijzigde, nieuwe aanvraag kunnen dan ook worden besproken.

Plan aanhouden

De aanvrager of gemachtigde wordt uitgenodigd om het plan toe te lichten. Als hij of zij hier geen gebruik van maakt en er is onduidelijkheid over het plan, dan kan tijdens de behandeling worden besloten om de aanvragers alsnog uit te nodigen. Het plan wordt dan 'aangehouden'. Het voordeel van toelichten is dat er direct daarna, vaak oplossingsgericht, overleg plaatsvindt. Daardoor kunnen veelal onnodige behandelingen worden voorkomen.

Het gemandateerd commissielid heeft tijdens de behandeling de mogelijkheid om het plan aan te houden en te bespreken met de voltallige commissie. Dit conform de verordening: 'Bij iedere vorm van twijfel legt het gemandateerde deskundig lid een adviesaanvraag alsnog voor aan de voltallige commissie'.

4. Uitgelichte projecten

Parochiewijk Pottenberg

Het prachtige poortgebouw van architect Dingemans voor Pottenberg was een van de speerpunten in de transitie van de wijk Pottenberg. Gezien de technische staat en de maten van het casco (plafondhoogte ruim onder bouwbesluit) hebben de commissie en de adviseurs van cultureel erfgoed beoordeeld dat het verantwoord was hier sloop en nieuwbouw toe te passen, ondanks het feit dat het poortgebouw ook een gemeentelijk monument was. De kaders voor het ontwerp zijn verwoord in het document 'De Parochiewijken van Maastricht West'.

Cruciaal in de nieuwbouw was dat de kenmerken van wederopbouwarchitectuur op een eigentijdse wijze werden vertaald in een nieuw ontwerp. Deze kenmerken waren onder andere: haakgebouw met een zeer ruimtelijke doorgangspoort, een plint met functies (ook in de poort) en gekoppeld door een luifel en een architectuur van

eenvoud en trefzekerheid in de verhouding gesloten/open en hoogwaardige materialisering en detaillering.

De architect en opdrachtgever zijn erin geslaagd een hoogwaardig architectonisch ontwerp te maken met een afwijkende programmering, typologie en woninggrootte die past bij de huidige vraagstelling. Er zijn gebouwen ontworpen die passen bij de transitie van de wederopbouw wijken. Geen replica van de te slopen gebouwen, maar gebouwen met eigentijdse architectuur waarin elan, eenvoud en trefzekerheid de boventoon voeren.

Niet onbelangrijk is te vermelden dat het openbare gebied/groen en infrastructuur gelijktijdig zijn ontworpen. Dit verdient herhaling.

Landbouwbelang

De stad Maastricht heeft in 2023 een tender uitgeschreven voor het ontwerp voor de transformatie en de realisatie daarvan van het huidige Landbouwbelang. Cruciale speerpunten bij de tender waren: hoe om te gaan met de monumentale status van het complex (de gebouwen), het geheel als onderdeel van het beschermd stadsgezicht, de positie van de plek ten opzichte van zijn omgeving, het centrum, stad en de Maas.

De WMC was als toehoorder aanwezig bij de verschillende presentaties en dialoogronden en heeft de jury aandachtspunten meegegeven van zowel positieve als negatieve kansen van de ingediende plannen, zonder een waardeoordeel of beoordeling te geven.

De jury en de gemeente hebben uit de drie plannen het plan van het consortium van Maastrichtse ontwikkelaar RO groep, Belgische ontwikkelaar Vestio en Group Machiels gekozen voor nadere uitwerking. Dit plan kenmerkte zich door een gedeeltelijke transformatie van de bestaande monumentale gebouwen en de huisvesting van een publieke functie. De woningbouwopgave was van een hoogwaardig architectonisch gehalte, evenals de interieurplannen van de bestaande monumentale gebouwen.

Kernkindcentrum Groene Loper

In 1930 bouwt architect Frits Peutz in opdracht van het Schoolbestuur Onze Lieve Vrouw van Lourdes de Katholieke Lagere School St. Theresia. Deze school behoort tot het type semi-openluchtschool doordat de gevels aan de pleinzijde volledig opengezet konden worden en via een ingenieuze dubbele gangstructuur buitenonderwijs mogelijk was. Dit paste in een trend begin 20e eeuw om gezond onderwijs in de buitenlucht te propageren.

In de loop van de tijd werd het gebouw voor diverse functies gebruikt, waarbij verschillende grote verbouwingen zijn doorgevoerd. De karakteristieke te openen puien in de pleingevel waren nog aanwezig, maar niet meer geschikt om volledig te openen. Door de ondertunneling van de A2 werden veel nieuwe woningen toegevoegd en ontstond een geheel nieuwe en sterk verbeterde omgevingskwaliteit, die mede aanleiding vormde om het gebouw opnieuw als school in gebruik te nemen.

In overleg met de WMC is aan de voorkant van het ontwerpproces de cultuurhistorische waarde van het Rijksmonument besproken met schoolbestuur en architect en als kader vastgelegd voor de verdere ontwikkeling.

Een actueel PVE toonde enerzijds aan dat het gebouw fors moest worden uitgebreid en anderzijds dat naast de klassieke gangschoolruimten ook behoefte is aan een multifunctionelere leeromgeving met o.a. leerpleinen. In een vroeg stadium is de uitbreiding in de oksel van het oorspronkelijke L-vormige gebouw gesitueerd, vrijgehouden van de oude pleingevels door een royale en transparante tussenzone met glazen gevels en dak. De oude school is met respect gerenoveerd en het nieuwe bouwvolume is respectvol doch afwijkend vormgegeven. De WMC heeft tijdens dit ontwerpproces in drie grote overleg rondes geadviseerd, rekening houdende met onverwachte ontwikkelingen zoals tussentijdse kostenstijgingen, maar ook vasthoudend aan de vastgestelde kaders. Uiteindelijk hebben schoolbestuur en architect geconcludeerd dat het eindresultaat een significante verbetering heeft ondergaan, zowel architectonisch als functioneel.

Veel aandacht is ook gevraagd voor de herinrichting van de openbare ruimte, waarbij m.n. het groene karakter aan de Groene Loper zorgvuldig is ingepast in de de kleine omringende speelruimte.

Walmuur Rondeel 5 Köp

In 2019 stortte in het stadspark een deel van de Stadsmuur, in de volksmond beter bekend als de walmuur, in. Gezien de acute noodsituatie is in een intensief ontwerptraject samen met WMC en RCE gekomen tot een renovatieplan, waarna in oktober 2023 de renovatie is begonnen.

De gemeente Maastricht heeft een ervaren restauratiearchitect in combinatie met een ervaren landschapsarchitect opdracht gegeven voor een restauratieplan van de walmuur/Rondeel. Naast terug restaureren naar de oude staat is bij de gedeeltelijke sloop, die noodzakelijk was na het instorten, een archeologisch onderzoek uitgevoerd en is de aangrenzende vijver tijdelijk gedempt om de oorzaak van de problemen en het funderingsherstel te kunnen onderzoeken. Het programma is uitgebreid met een nieuwe toeristische route, zodat bezoekers straks over de weergang wandelen, door de schietgaten kijken en de gevonden restanten binnenin het rondeel bekijken. Vanaf de top van het rondeel kunnen bezoekers als vanouds genieten van een prachtig uitzicht over het stadspark.

In een aantal ateliersessies met WMC, RCE, archeologie en ontwerpteam is een restauratieplan ontwikkeld, waarbij de WMC vooral heeft geadviseerd over de integratie van het gebouwplan (architect) en de openbare ruimte (landschapsarchitect). Routes zijn eenduidig gematerialiseerd en gedetailleerd met veel aandacht voor de houdbaarheid van een dergelijke nieuwe openbare voorziening op een toch wel afgelegen plek. Binnen het rondeel is aangedrongen op een versobering van 'architectuurtalen', zodat de focus nu duidelijk ligt op de afleesbaarheid van authenticiteit respectievelijk behoud en nieuwe toevoegingen.

De WMC drong ook aan op het inzichtelijk maken van het archeologisch onderzoek, waarbij onder andere een oude munitiekamer is vrijgelegd, als onderdeel van de toeristische route. Dit zal zowel door klassieke vitrines als door moderne digitale media toegankelijk zijn voor de bezoeker.

Kruisherhotel

Uitbreiding van het bestaande Kruisherhotel wordt gerealiseerd door de aankoop van het monumentale pand dat bekend staat als 'Sociëteit De Stuers'. Het pand, daterend uit 1903 en ontworpen door architect Pierre J.H. Cuypers, ligt aan de overzijde van het bestaande hotel aan de Kruisherengang.

Er zijn meerdere overleggen en dialoogrondes geweest waarbij zorgvuldige afwegingen zijn gemaakt.

Voor de realisatie van deze uitbreiding zal het De Stuersgebouw aan de achterzijde worden voorzien van nieuwbouw en dient er noodzakelijkerwijs een koppeling te worden gemaakt tussen het Kruisherenklooster en het De Stuersgebouw in de vorm van een loopbrug over de Kruisherengang naar het bestaand hotel.

Voor de loopbrug werden meerdere varianten onderzocht. Uiteindelijk werd de keuze gemaakt om vanuit de kopse gevel (door enkel uitname van een kozijn) vanuit het De Stuersgebouw aan te sluiten. De loopbrug heeft dezelfde heldere uitstraling en sculpturale kwaliteit gekregen als de hoofdentree van het Kruisherhotel.

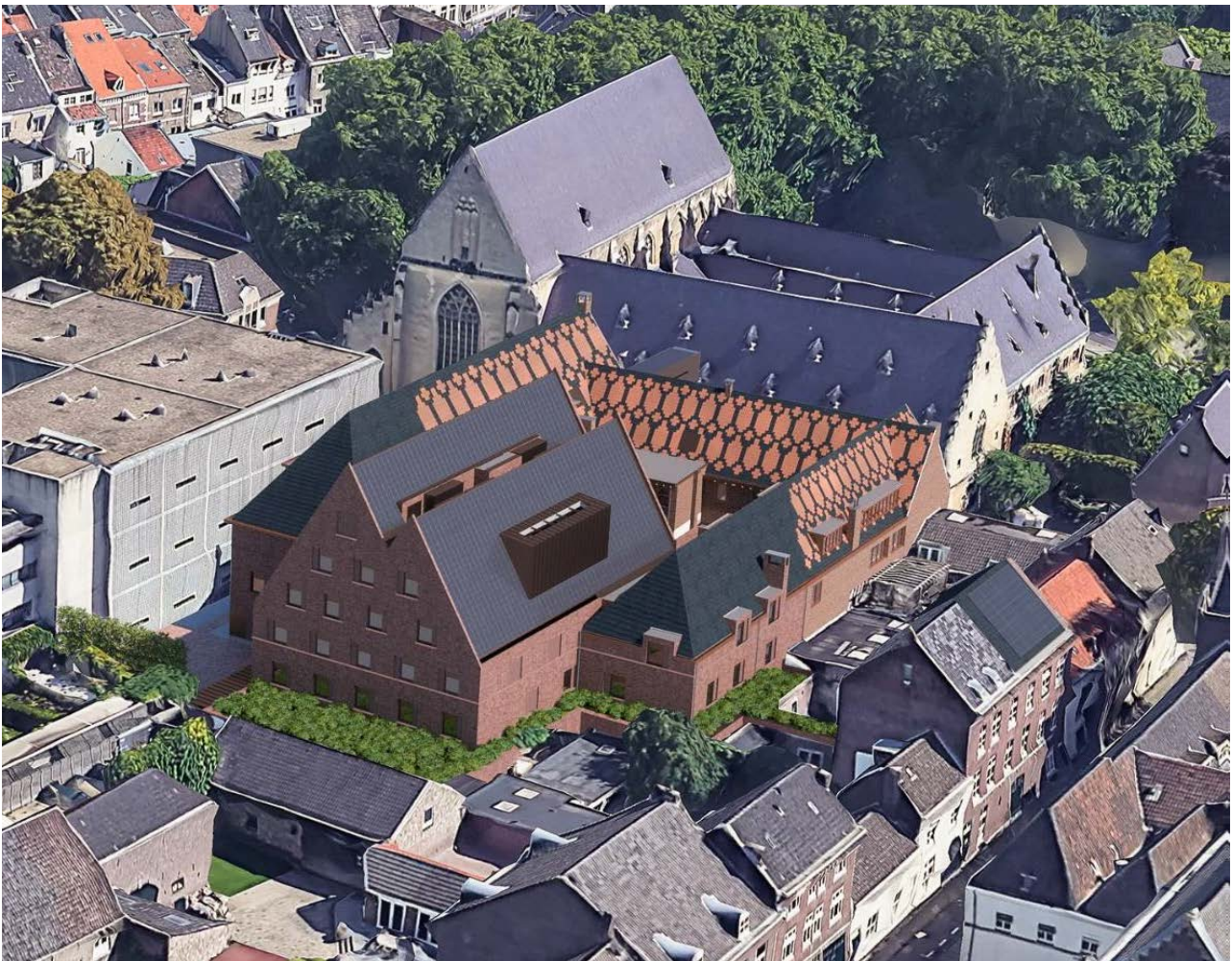
In de toegevoegde moderne uitbreiding zullen op de verdiepingen de hotelkamers worden ondergebracht. De begane grond van het complex wordt ingericht met een multifunctionele ruimte, een restaurant met keuken en een fitnessruimte.

De binnenplaats wordt heringericht, zodat gasten hier in een groene omgeving kunnen verblijven.

Na meerdere keren overleg over het ontwerpconcept met de voltallige WMC wordt besloten de details verder te bespreken met een afgevaardigde van Cultureel Erfgoed van de gemeente Maastricht en met een lid van de WMC.

De resterende aandachtspunten zijn:

- De inpassing van de nieuwe functies in het De Stuersgebouw.
- De restauratie van het De Stuersgebouw.
- De aansluitingen van de nieuwbouw op het bestaande monument en de detaillering van de nieuwbouw.
- De aansluitingen van de loopbrug op de beide monumenten en de detaillering van de loopbrug.

5. Verduurzaming en vergroening

Verduurzaming monumenten inclusief pilot kozijnen

De laatste jaren komen er steeds meer aanvragen voor verduurzaming van monumenten ten behoeve van het wooncomfort en de beheersing van de energiekosten. Er bestaan verschillende maatregelen waarmee onder meer gevels, vensters en daken kunnen worden geïsoleerd. Dat is altijd maatwerk en daarin zijn de monumentwaarden leidend: die aspecten die het cultuurhistorische belang van een monument bepalen en waarvan het behoud van groot belang is. Deze waarden verschillen van monument tot monument. In de Restauratierichtlijnen van de gemeente Maastricht staat aangegeven welke maatregelen denkbaar zijn, bijvoorbeeld achterzetramen als er geen dubbel glas in het raamhout kan worden geplaatst.

De jongere bouwkunst uit de vorige eeuw confronteert ons echter met nieuwe vragen ten opzichte van de oudere monumenten van voor 1940. Zo was voor een sociaal-woningbouwcomplex in de St.-Teunisstraat een modernisering noodzakelijk, ter verhoging van het wooncomfort. Naast gevel- en vloerisolatie, moesten oplossingen gevonden worden voor het enkel glas, tochtige vensters en deuren, de wijze van verwarmen en ventileren.

Om verschillende redenen was het bij dit gemeentelijk monument niet mogelijk om met achterzetbeglazing te werken, waardoor een conflict ontstond met de Restauratierichtlijnen. Ook bleek na een langdurige studie en consultatie van uitvoerende partijen (o.a. gespecialiseerde timmerfabrieken) dat herstel van en geschikt maken voor dubbel glas van de bestaande raamvleugels niet mogelijk was vanwege o.a. ernstige scheefstand en maatafwijkingen. Geen enkele partij bleek bereid deze werkzaamheden onder garantie uit te voeren.

De WMC is in overleg gegaan met de woningbouw-vereniging en de architect om te bekijken of bij dit jonge monument andere oplossingen denkbaar zouden kunnen zijn. De belangrijkste kwestie was of de vensters wel dusdanig zeldzaam waren in hun materiële uitvoering (houtsoort, vormgeving) dat behoud absoluut noodzakelijk was. Omdat die zeldzaamheid gering is, ontstond bij dit complex de mogelijkheid om nieuwe vensters te maken volgens de bestaande vorm en details, waarmee met name in de voorgevel het beeld van het complex volledig behouden bleef. Hierbij is de ventilatie buiten de kozijnen gehouden (in de praktijk de meest gebruikelijke manier) en is gekozen voor een minder courante (duurdere) ventilatie via de bakstenen gevel.

Vergroening

In 2023 zijn intern de eerste gesprekken gevoerd over het meer vergroenen van de stad. Maastricht wil in 2040 een klimaatbestendige stad zijn. De gemeente zet daarvoor in op het vergroenen van de hele stad, met bijzondere aandacht voor het centrum.

Meer groen helpt de stad te verkoelen in de zomer en water op te nemen bij hevige regenbuien. Tegelijkertijd draagt vergroening van de stad bij aan meer biodiversiteit en een gezondere leefomgeving, bijvoorbeeld doordat groen beweging en ontmoeting stimuleert. Ook ontstaat door (meer) groen een aantrekkelijke stad waar het goed wonen, werken en verblijven is.

Voor de vergroening van de openbare ruimte is de gemeente (zelf) verantwoordelijk. Zo heeft zij haar ambitie vastgelegd in het 'Inspiratiedocument vergroenen centrum-stedelijk gebied'. Ook particulieren en ondernemers worden uitgenodigd om bij te dragen aan het vergroenen van het centrum van de stad. Met 'Richtlijnen vergroening voor particulieren en ondernemers' worden principes van vergroening op de overgang van privé (bebouwing) naar openbaar (stoep/straat) in woord en beeld getoond. De voorwaarden voor het realiseren van groen door particulieren (en ondernemers) in de historische binnenstad en het beschermde stadsgezicht zijn stringenter dan in de rest van de stad. De WMC heeft geadviseerd om rust en overzicht als uitgangspunt te nemen voor de materialisering en uitstraling en om de mogelijkheden en onmogelijkheden duidelijk te beschrijven.

6. Transformatiegebieden

Transformatiegebieden

De parochiewijken Caberg, Malpertuis en Pottenberg behoren tot de karakteristieke uitbreidingswijken die vroeg na de Tweede Wereldoorlog werden gebouwd in Nederland. De wijken liggen waaivormig om de stad heen en zijn onderling gescheiden door forse groene uitlopers van het omringende landschap, dat zoals 'groene vingers' diep in het stedelijk weefsel aanwezig blijft. Deze groene ruimten waren oorspronkelijk ingevuld met sportvelden en recreatiegebieden.

Voor de parochiewijk Malpertuis heeft corporatie Servatius besloten tot een grootschalige sloop- en nieuwbouwopgave van de randbebouwing langs de voormalige sportvelden. Belangrijkste reden was de technische en met name thermische staat van de jaren 50-woningen en specifiek het grote aandeel portieketagewoningen die niet levensloopbestendig gemaakt konden worden met een nieuwe lift. Ook was de oude structuur onvoldoende geschikt voor de enorme toename van auto's in de wijk.

In nauw overleg met de afdeling stedenbouw en de WMC heeft Servatius met haar architect een stedenbouwkundig plan uitgewerkt, waarbij de karakteristieke aanleg van de randbebouwing in de vorm van een 'zaagtand' van het oorspronkelijke plan van architect Dingemans is overgenomen. De sportvelden zijn getransformeerd in stadsparken met natuurlijk beplante tussenruimten, en de nieuwe stedenbouwkundige structuur verlengt de wandelpaden vanuit het park tot in de wijk. Een nieuw kopgebouw verankert de randbebouwing aan de Nobellaan en markeert de toegang van de wijk. In het nieuwe plan is rekening gehouden met de steeds hogere leeftijd van de bewoners in de wijk door meer levensloopbestendige appartementen te ontwikkelen. Gewenste verhuizing binnen de wijk, waardoor gezinswoningen beschikbaar kwamen, is dan ook veelvuldig gelukt. Tevens is ruimte gecreëerd voor het toegenomen autobezit door forse parkeerpockets tussen en dicht bij de bebouwing te positioneren, omzoomd door groene randen.

Voor de verdere uitwerking van de plannen gedurende een meerjarenplanning, is in overleg met de WMC een Beeldkwaliteitsplan opgesteld. Hierbij is zowel respect getoond voor de karakteristieken van de parochiewijken als ook ruimte gemaakt voor eigentijdse woonwensen, waaronder grotere balkons.

7. Aanbevelingen

1. Waarborg de continuïteit van de grootte van de commissie met vijf leden de komende jaren, gezien de bijdragen die binnen de kaders van de Omgevingswet (meer overleg zo vroeg mogelijk in het proces middels omgevingstafels, bouwplanoverleg of atelieroverleg) van de WMC worden gevraagd;
2. Het is wenselijk supervisieteams aan te stellen voor grotere woningbouwplannen die langere tijd vergen (Bv Tregaterrein, Landbouwbelang, Annadal, Enci etc.) voor de continuïteit van de advisering;
3. Heb bij verdichting/transitie naast de programmatische eis oog voor de architectonische en monumentale kwaliteit en het groen;
4. Geprefabriceerde woningbouw is gebaat bij een stevig raamwerk van duidelijke stedenbouwkundige en architectonische kaders, zodat kwaliteit zowel architectonisch als in budgettering geborgd kan worden; op voorhand maatwerk locaties bepalen en geprefabriceerde locaties bepalen;
5. Reserveer de komende jaren ruimte voor nieuwe openbare gebouwen, bijvoorbeeld transformatorhuisjes en datacentra die nodig zijn vanwege de energietransitie;
6. Neem bij de actualisatie van de Welstandsnota de evaluatie van de participatie mee;
7. Herstel de tweejaarlijkse Victor de Stuerprijs weer in ere. Deze architectuurprijs is in 2019 weg bezuinigd. Maastricht verdient een architectuurprijs.

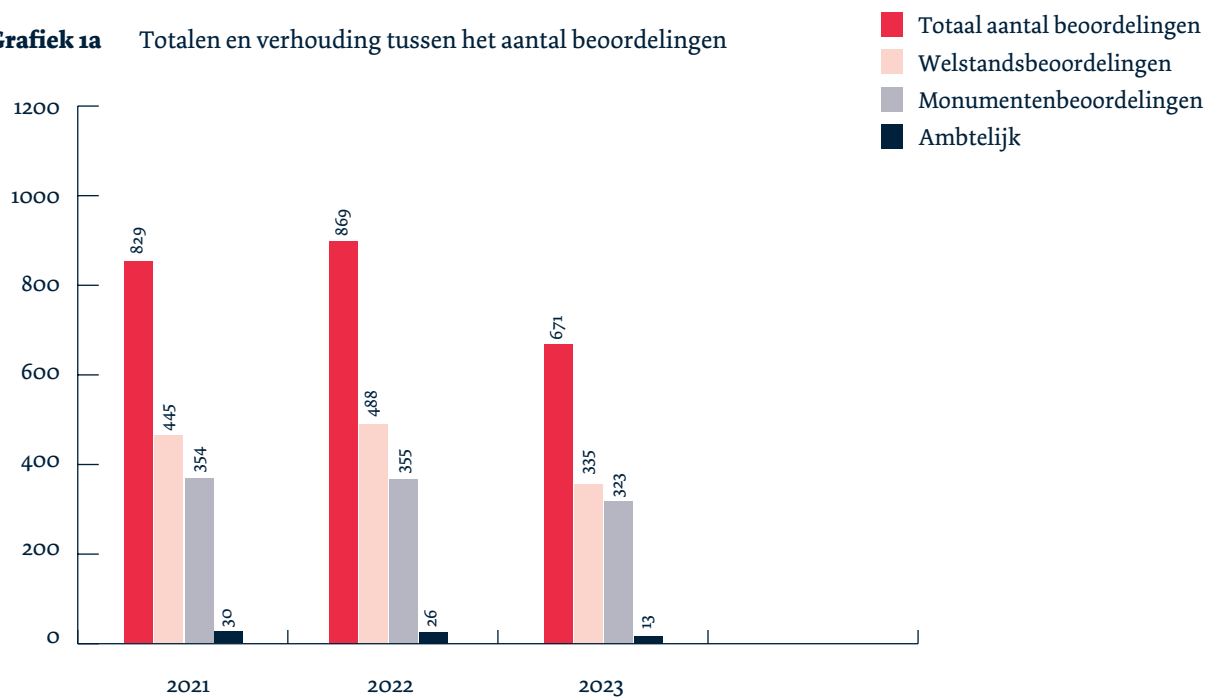

8. De WMC in cijfers

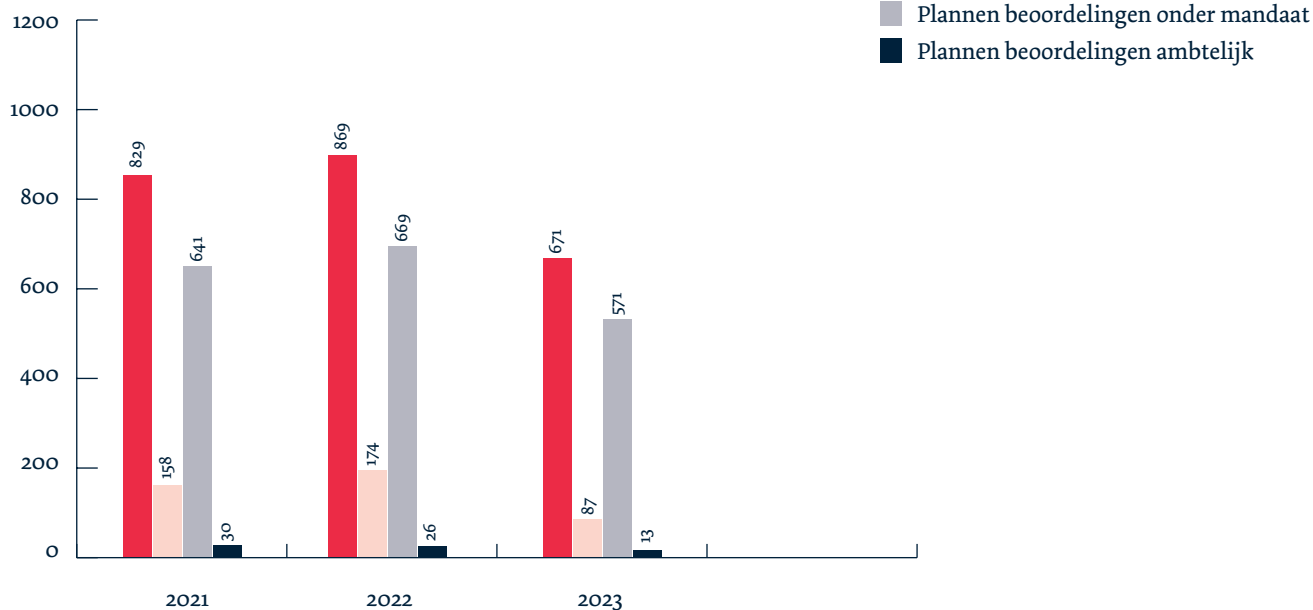
Tabel 1 Het aantal beoordelingen over de jaren 2021, 2022 en 2023

Verslagjaar	2021	2022	2023
Totaal aantal beoordelingen	829	869	671
Waarvan welstandsplannen	445	479	335
Waarvan monumentenplannen	354	364	323
Waarvan ambtelijk afgehandeld	30	26	13
Waarvan in de commissie	158	174	87
Waarvan per mandaat	641	669	517

Grafiek 1a Totalen en verhouding tussen het aantal beoordelingen

Grafiek 1b Totalen en verhouding tussen beoordelingen in commissie, onder mandaat en ambtelijk over 2021, 2022 en 2023

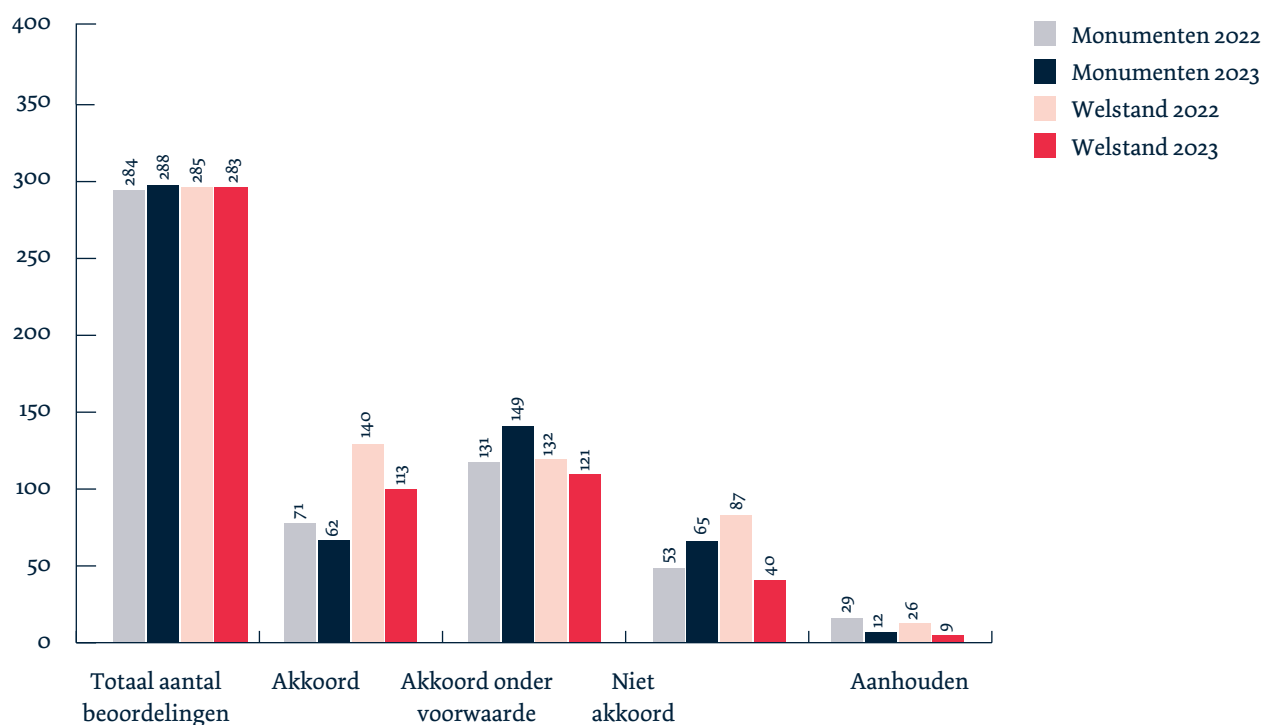

Tabel 2 Resultaten van de uitgebrachte adviezen onder mandaat 2021/2022

		Akkoord		Strijdig		Aanhouden		Totaal	
Welstandsplannen	2022	272	71%	87	23%	26	7%	385	100%
	2023	234	83%	40	14%	9	3%	283	100%
Monumentenplannen	2022	202	71%	53	19%	29	10%	284	100%
	2023	211	73%	64	23%	12	4%	288	100%
Totaal	2022	474	71%	140	21%	55	8%	669	100%
	2023	445	78%	105	18%	21	4%	571	100%
Toelichter en/of bouwplanoverleg								243	
Aantal vergaderingen								49	

Grafiek 2 Verhouding uitgebrachte adviezen onder mandaat 2022/2023

Tabel 3 resultaten van de uitgebrachte adviezen in de WMC 2022/2023

		Akkoord		Strijdig		Aanhouden		Totaal	
Welstandsplannen	2022	43	46%	42	45%	9	9%	94	100%
	2023	23	44%	26	50%	3	6%	52	100%
Monumentenplannen	2022	31	39%	48	60%	1	1%	80	100%
	2023	18	51%	17	49%	0	0%	35	100%
Totaal	2022	74	43%	90	52%	10	5%	174	100%
	2023	41	47%	43	50%	3	3%	87	100%
Aantal vergaderingen								21	
Toelichter en/of bouwplanoverleg								78	
Second opinion welstand								0	

Colofon

Uitgave

Jaarverslag 2023 van de Welstands-/Monumentencommissie, uitgebracht door de gemeente Maastricht.

Teksten

Dolf Dobbelaar

Meyke Houben

Ellen Snoeck

Met bijdragen van Liesbeth Brink, Marco Scheren, Mark Feron en Karel Emmens

Fotografie

Willems Martens Humblé

Pottenberg

Willems Martens Humblé

Poortgebouw

TUÑÓN Y ALBORNOZ ARQUITECTOS

Landbouwbelang

Povše & Timmermans architecten

Kern Kind Centrum Groene Loper

HVN Architecten

Rondeel Vijfkoppen

Mecanoo en Satijnplus Architecten

Kruisherhotel

Architectenzaak

Complex Sint-Teunisstraat

Grafische vormgeving

Gemeente Maastricht

©Welstands-/Monumentencommissie, gemeente Maastricht

Alles in dit jaarverslag 2023 mag worden overgenomen met vermelding van de herkomst.

BIJLAGE

Elf lessen uit symposium rond ontwerpen in analogie met het bestaande

23 oktober 2023 in Amsterdam Pakhuis de Zwijger

MICHIEL VAN RAAIJHooftredacteur

Niet het contrast met het bestaande opzoeken, maar ontwerpen in analogie met het bestaande. Een groeiende groep architecten werkt op deze nieuwe manier verder aan bestaande gebouwen. Hoe pakken ze dit aan? En kunnen we met elkaar tot een methode hiervoor komen? Op maandagmiddag 9 oktober 2023 organiseerde Architectenweb en Office Winhov hier een symposium over in Pakhuis de Zwijger waar elf lessen uit getrokken kunnen worden.

1. Transitie naar duurzame gebouwde omgeving zet debat rond behoud van bestaande gebouwen op scherp

Tot voor kort werd de wens om bestaande gebouwen te behouden vooral onderbouwd vanuit de overweging om de culturele continuïteit in onze gebouwde omgeving te bewaren. Onze gezamenlijke geschiedenis willen we niet uitwissen, daar willen we op voortbouwen. Want onze geschiedenis maakt ook wie we zijn.

De afgelopen jaren is daar vanuit het duurzaamheidsdebat een argument aan toegevoegd, constateerde architect Jan Peter Wingender van Office Winhov. Het hergebruik van bestaande gebouwen is veel milieuvriendelijker dan ze te slopen en er nieuwe gebouwen voor in de plaats te bouwen. Bij de sloop gaat immers enorm veel materiaal verloren dat voor het nieuwe gebouw weer nieuw gemaakt moet worden, met alle CO₂-uitstoot die daarbij hoort. De roep om een sloopverbod klinkt steeds luider en het is niet ondenkbaar dat zo'n verbod er ooit zal komen.

De verbreding van de opgave is volgens Wingender aanleiding om de traditionele overwegingen, die ten grondslag liggen aan het ontwerpen aan bestaande gebouwen, opnieuw te overdenken. Waar in de traditionele erfgoedbenadering de nadruk ligt op behoud van het bestaande, verschuift die nu steeds meer naar de aanpassing van het bestaande om hernieuwd gebruik mogelijk te maken. Hoe krijgt de wens om de culturele continuïteit in onze gebouwde omgeving te bewaren in die nieuwe context vorm?

2. Door historisch onderzoek begrijp je gebouw veel beter

Onderzoek naar de historie van een gebouw – waarom is het destijds opgericht, wat voor gedachten lagen daaraan ten grondslag en hoe is het destijds ontworpen? – zorgt voor werkelijk begrip van het gebouw, constateert architectuurhistoricus Annuska Pronkhorst van Crimson Historians & Urbanists. Het is een open deur, maar in de praktijk ziet ze dat dergelijke onderzoek nog te vaak wordt overgeslagen.

Bij alle presentaties op het symposium zag Pronkhorst dat de architecten zich echt verdiept hadden in de historie van de gebouwen en dat dat hen in staat stelde om zelfverzekerd met de bestaande gebouwen aan de slag te gaan en dat hun onderzoek hen argumenten gaf om af en toe ook stevige ingrepen te doen, zoals in het geval van het Stadhuis Antwerpen de zeventiende eeuwse zolder toch te verbouwen.

Architectuurhistoricus Dirk Baalman onderscheidt een materiële en intellectuele benadering van het architecten vak. Bij een bijna symmetrisch gebouw of ensemble zou vanuit een materiële benadering bijvoorbeeld voor volledige symmetrie gepleit kunnen worden. Alles wat links is moet ook rechts komen. Naar zijn idee is dat de domme benadering. In een intellectuele benadering zou in dezelfde situatie gerefereerd kunnen worden aan het concept pondération van de negentiende eeuwse architect Eugène Viollet-le-Duc, waarin ernaar gestreefd wordt alles wat links is hetzelfde 'gewicht' te geven als alles wat rechts is. Voor een dergelijke intellectuele benadering van het vak mag wat Baalman betreft meer ruimte gemaakt worden. De uitverkochte zaal deze maandagmiddag geeft wat hem betreft aan dat daar ook veel behoefte aan is.

3. Denk voorbij de waarderingsplattegronden

Bij beschermde gebouwen wordt door de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed voorgeschreven dat er waarderingsplattegronden gemaakt worden waarbij, in verschillende kleuren, gradaties van monumentaliteit aangegeven worden. Die plattegronden zijn vaak te nietszeggend, werd gezamenlijk geconstateerd. Er wordt een logica gesuggereerd die er vaak helemaal niet is, gaf Wingender aan. Zeker bij jong erfgoed – waar het ook kan gaan over een structuur, een repetitie of een leegte – is het gewoon te summier, vulde Pronkhorst aan.

Haar collega-historici riep Pronkhorst op om, in aanvulling op de waarderingsplattegronden, de ruimtelijke essentie en kwaliteiten van projecten ook op andere manieren onder woorden te brengen en te visualiseren, om architecten concrete handvatten te geven voor de omgang met bestaande gebouwen. Wanneer een plattegrond blauw is gekleurd, dus hoog monumentaal is bevonden, betekent het niet dat er niks aan kan veranderen, gaf ze aan, het betekent dat je hele goede argumenten zal moeten hebben om erin in te grijpen. In relatie tot de kleuren op de waarderingsplattegronden, merkte Baalman op dat het helpt om als architect enigszins kleurenblind te zijn. Bezie als architect vooral ook zelf wat behouden moeten blijven en wat niet.

4. Het gebouw vertelt je wat je moet doen

In de gepresenteerde ontwerpen deze middag zag Pronkhorst dat het onderzoek naar de historie van de gebouwen de architecten in veel gevallen als het ware vertelde wat ze moesten doen. Cruciaal daarbij is dat het programma zowel in functionele als in ruimtelijke zin wel in het bestaande gebouw te realiseren is. Een van tevoren dichtgetimmerde business case met een te groot programma dat in het bestaande gebouw geforceerd moet worden is dodelijk. De beste resultaten worden behaald als het bestaande gebouw leidend kan zijn of op zijn minst het toekomstige gebruik kan informeren.

Pronkhorst zag ook dat in het historische onderzoek aanleidingen gevonden werden waar in de nieuwe ingrepen op voortgeborduurd werden. Die aanleidingen werden gevonden in de typologie, materialiteit, leegte, gebruiksgeschiedenis of in een combinatie daarvan.

5. In de geschiedenis van een gebouw ben je als architect een passant

“Alles ist umbau”, stelde architect Hermann Czech vijftig jaar geleden al: “Als je je realiseert dat elk ontwerpproces een serie beslissingen is waarbij latere beslissingen worden bepaald door eerdere beslissingen, dan maakt het geen verschil of de eerdere beslissingen van jezelf waren of van anderen.”

In haar lezing haalde architect Ninke Happel van Happel Cornelisse Verhoeven Architecten de Oostenrijkse architect aan om te benadrukken dat je als architect in de geschiedenis van een gebouw of gebouwensemble toch eigenlijk een passant bent. Daarmee wilde ze zeggen dat je als architect vanuit een bescheiden houding de kracht van een bestaand gebouw kunt onderkennen en die in je ontwerp kan versterken. Bij de vernieuwing van de Fierenhoven in Antwerpen heeft ze daarnaar gestreefd.

Wat Happel niet zei, maar wel bedoelde, is dat een onbescheiden ontwerp de kwaliteiten van een bestaand gebouw ook teniet kan doen, wat op termijn het bestaansrecht ervan in gevaar kan brengen.

Een bescheidener houding ten opzichte van het bestaande zou architecten sieren, vulde Pronkhorst later aan: “Besef als architect dat je een passant bent en dat er na jou ook weer andere architecten zullen zijn die het een en ander zullen doen.”

6. Een nieuwe geheel door versmelting of gelaagdheid

De ontwerpen, die op het symposium gepresenteerd werden, hebben gemeenschappelijk dat er niet gezocht is naar een contrast. Het nieuwe staat niet tegenover het oude. In plaats daarvan is een nieuw geheel ontworpen. Daarbij zijn er twee benaderingen te onderscheiden: versmelting en gelaagdheid.

Bij versmelting is het verschil tussen het oude en nieuwe op het oog verdwenen. Alleen de kenner zal het nog kunnen aanwijzen. Oud en nieuw werken naadloos samen, vormen samen een coherent beeld. Voorbeelden hiervan zijn TechMed (DVDP), Fierenshoven (Happel Cornelisse Verhoeven Architecten en Molenaar & Co) en Singer Laren (Bedaux de Brouwer Architecten).

Bij gelaagdheid is het verschil tussen oud en nieuw nog wel te zien maar werken alle lagen – als de verschillende muziekinstrumenten in een orkest – samen om een nieuw geheel te vormen. Daarbij kan het nieuwe het oude ook opnieuw kaderen. Voorbeelden hiervan zijn het Schoenenkwartier (Civic), Stadhuis Antwerpen (Hub) en De Nieuwe Molens (Rapp+Rapp). Het project dat deze benadering waarschijnlijk het beste illustreert is het Predikherenklooster in Mechelen (Korteknie Stuhlmacher).

Natuurlijk kunnen projecten op verschillende plekken meer een versmelting laten zien en op andere plekken meer een gelaagdheid.

Het symposium rond ontwerpen in analogie met het bestaande hieronder of in de [videogids van Architectenweb](#) terug te kijken.

7. Bouwdelen uit andere perioden kunnen ook anders behandeld worden

Wat Pronkhorst opviel bij de gepresenteerde ontwerpen was dat bouwdelen, of lagen, uit andere perioden ook anders behandeld werden. Die gevoeliger houding plaatst ze tegenover een houding waarin een enkel ontwerp-concept over een gebouwencomplex wordt uitgerold en alles – te geforceerd – met elkaar verbonden wordt. Een genuanceerdere benadering werkt wat haar betreft beter.

8. Slopen is onderdeel van ontwerpinstrumentarium

Het strategisch wegnemen van delen is net zo belangrijk als het strategisch toevoegen van nieuwe delen, was een les die Wingender meenam uit het symposium. De cirkelvormige snedes die Civic nam uit een kantoorgebouw uit de jaren tachtig om het te kunnen transformeren tot schoenenmuseum is het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld van dit strategisch slopen.

Maar ook bij het Stadhuis Antwerpen moest bijvoorbeeld historisch waardevol materiaal wijken om bovenin nieuwe trappenhuisen te kunnen maken. Bij Singer Laren is een oude vleugel grotendeels gesloopt om plaats te maken voor een passender nieuwe vleugel. Bij Fierenshoven is een kleiner hoekpand, waar destijds een populair café zat, gesloopt om met een groter hoekgebouw het bouwblok nu te kunnen sluiten, wat destijds ook al beoogd was. Bij het Predikherenklooster zijn bijgebouwen van latere datum gesloopt. Bij de Nieuwe Molens bleven zelfs alleen enkele gevels behouden om het karakter van het pakhuis te kunnen transponeren naar een woongebouw.

9. Laat ruimte voor improvisatie tijdens ontwerp

In het Stadhuis van Antwerpen liggen de voornaamste ruimtes op de eerste en tweede verdieping, op de piano nobile en secondo piano nobile. Als passende entree voor die verdiepingen had Hub een stevige opwaardering ontworpen voor de ondertussen wat armoedige begane grond. Tijdens de eerste werkzaamheden op de begane grond kwamen de architecten er echter achter dat die verdieping destijds was ontworpen om met paard en wagen in te rijden. Ook waren er verschillende stallen ontworpen. Daarop is het ontwerp van de begane grond omgegooid en veel eenvoudiger gemaakt, passend bij de originele betekenis van die verdieping.

Bij het werken aan bestaande gebouwen zou het goed zijn als we ons op die manier openstellen voor de verrassingen die tijdens het historische onderzoek of tijdens de bouw naar voren komen, stelde Pronkhorst. Het zou goed zijn als iets meer onzekerheid toegelaten wordt in de ontwerp- en bouwprocessen.

Improviseren, zoals Hub bij Stadhuis Antwerpen gedaan heeft, zijn we als architecten verleerd, constateerde Wingender. Het is een vaardigheid die architecten zich opnieuw eigen moeten maken. Het is een benadering die hij ook terugzag in het werk van Korteknie Stuhlmacher Architecten aan het Predikherenklooster in Mechelen.

10. Deze nieuwe benadering is helemaal niet zo nieuw

Het ontwerpen in analogie met het bestaande is geen helemaal nieuwe benadering, stelde Baalman. In de achttiende en negentiende eeuw was een dergelijke omgang met bestaande gebouwen gemeengoed. In die tijd werd gesproken over het 'karakter' van een gebouw en hoe daarop voortgebouwd kon worden. Misschien helpt het wanneer we in het vakgebied dat soort begrippen opnieuw zouden gaan hanteren, opperde hij.

Met de opkomst van het modernisme en in de bouwwoede na de Tweede Wereldoorlog zijn we deze traditie verloren. Hoewel er op de achtergrond altijd architecten zijn geweest die op die manier zijn blijven ontwerpen, vertelde Wingender in zijn inleiding van de middag. Daarbij noemde hij het werk van Edwin Lutyens, Carlo Scarpa en Herzog & de Meuron, en specifieke projecten als de Alte Pinakothek in München door Hans Döllgast, de uitbreiding van het Raadhuis in Göteborg door Gunnar Asplund en het Neues Museum in Berlijn door David Chipperfield.

In zijn lezing ging architect Christian Rapp van Rapp+Rapp dieper in op het ontwerp van de Alte Pinakothek München en hoe het begrip *weiterbauen* dat daaruit ontstond hem in zijn werk inspireert.

11. Naar een nauwere samenwerking tussen historici en architecten

In veel ontwerpprocessen worden architectuurhistorici en erfgoeddeskundigen tegenover architecten en hun opdrachtgevers geplaatst, stelt Pronkhorst, om de onafhankelijke positie van de historici en deskundigen te waarborgen. Maar de op het symposium gepresenteerde projecten laten wat haar betreft zien dat samenwerking rond opgaven toch het meeste oplevert. In plaats van tegenover elkaar zouden historici en architecten vaker naast elkaar moeten gaan zitten, om de beperkingen van bestaande gebouwen niet te fixeren, zoals Wingender het omschrijft, maar tot oplossingen te komen die bestaande gebouwen op de lange termijn vitaal houden.

Het symposium bestond uit bijdragen van achtereenvolgens Jan Peter Wingender (Office Winhov), Bernard Colenbrander (TU/e), Bart Biermans (Hub), Ninke Happel (Happel Cornelisse Verhoeven), Rick ten Doeschate (Civic), Christian Rapp (Rapp+Rapp), Joyce Verstijnen (Bedaux de Brouwer), Peter Defesche (DVDP), Mechthild Stuhlmacher (Korteknie Stuhlmacher), Annuska Pronkhorst (Crimson) en Dirk Baalman.

